

Èlia Arans Guerrero

**EFFECTES DE LA PANDÈMIA DE LA COVID-19 EN LA SALUT MENTAL
INFANTO-JUVENIL**

TREBALL DE FI DE GRAU

Dirigit per la Dra. Núria Vázquez Orellana

Grau de Psicologia

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

**Tarragona
2022**

ÍNDEX

1. MARC TEÒRIC:	3
1.1. RELACIÓ CORONAVIRUS I SALUT MENTAL INFANTO-JUVENIL	3
1.2. ESDEVENIMENT TRAUMÀTIC.....	5
1.3. TRASTORNS DURANT LA PANDÈMIA	9
1.4. CRISIS SANITÀRIA I EL SEU IMPACTE EN LA SALUT MENTAL DE NENS I ADOLESCENTS.	13
2. OBJECTIUS/ CONTEXT	16
3. METODOLOGIA	17
3.1. PARTICIPANTS.....	17
3.2. INSTRUMENTS	17
3.3. PROCEDIMENTS	18
3.4. ANÀLISIS DE DADES.....	18
4. RESULTATS	19
4.1. GRÀFICS ACTIVITAT ASSISTENCIAL CSMIJ 2019/2021	19
4.2. GRÀFICS RESULTATS ENQUESTES	22
5. CONCLUSIÓ I DISCUSSIONS	30
5.1. LIMITACIONS.....	34
6. AGRAÏMENTS	35
7. BIBLIOGRAFIA	35
8. ANNEXES	41
8.1. ENQUESTA	41
8.2. GRÀFICS RESULTATS ENQUESTA.....	45

1. MARC TEÒRIC:

1.1. RELACIÓ CORONAVIRUS I SALUT MENTAL INFANTO-JUVENIL

La salut mental dels nens i adolescents, s'ha vist seriosament afectada per la pandèmia de la COVID-19, aquesta, ha representat un impacte transcendental que ha estat poc abordat per la seva relativa invisibilitat. És bastant probable que l'impacte observat en la salut mental dels nens i adolescents es trobi en un model de vulnerabilitat-distress, es a dir, factors de vulnerabilitat previs, com personalitats menys resilients, patrons disfuncionals de conducta, famílies disruptives, lligat al estrès o "distress" produït per la situació de canvis o restriccions que ha provocat la pandèmica del coronavirus ha pogut causar conseqüències en la salut mental infanto-juvenil. (Quintero, 2022)

Diversos factors estan relacionats amb l'impacte psicològic en la població infanto-juvenil, ja sigui la por, la incertesa, l'estrès familiar, la frustració, l'avorriment, la desinformació o la informació inapropiada, han provocat en les persones més vulnerables, com són els nens i els adolescents, un augment de simptomatologies diverses com serien: disminució de la concentració, estrès agut i posttraumàtic, consum de drogues com l'alcohol, irritabilitat, conductes auto lítiques, insomni, i altres diagnòstics psicològics com són els trastorns emocionals, l'ansietat i la depressió, trastorns d'estres posttraumàtic, trastorns de la conducta alimentaria entre d'altres. (Sánchez, P, 2021)

El coronavirus a simple vista, no ha tingut efectes nocius en els nens i adolescents, però si ha repercutit en les seves circumstàncies de vida. El canvi exigít per les restriccions que van ser establertes degudes a l'emergència sanitària, van comprometre la independència i l'autonomia de les persones, donant lloc a factors de risc psicològic, que estan tenint conseqüències visibles en la salut mental infanto-juvenil. La pandèmia de COVID-19 s'associa amb un increment de factors de risc psicosocials, com el aïllament, la violència intrafamiliar, la pobresa, els abusos de tecnologies. (Paricio del Castillo,R; et. al, 2020)

D'entre els factors predisponents que han incrementat la incidència de trastorns mentals, en els infants i adolescents durant la pandèmia, trobem que les persones que els que vivien en habitatges amb baixos ingressos tenien 4 vegades més probabilitats(13%) de patir trastorns mentals que els que vivien en cases de renda alta(3%). (Europa Press, 2021). Altres factors de risc que també han pogut afectar el sorgiment de simptomatologia psicopatològica han estat: dols per pèrdues de familiars i coneguts, atur per part dels pares, el patiment per la incertesa econòmica dels pares a més de les carències sanitàries siguin en atenció primària o en salut mental.

Les dades d'un informe elaborat pel "child mind institute" indiquen que els nens i nenes que prèviament a l'inici de la pandèmia de la COVID-19 presentaven algun diagnòstic psicològic, eren més propenses a patir problemes de salut mental que les persones sense un diagnòstic previ a la pandèmia. (Osgood,K, 2021)

Entre les mesures preventives, es proposen mesures de prevenció en l'àmbit familiar com la comunicació positiva, la promoció d'hàbits saludables i tècniques de "parenting" i criança positiva. (Paricio del Castillo,R; et. al, 2020). Pel que fa a la comunicació positiva, és essencial una bona comunicació entre els pares, que permeti expressar sentiments. S'ha vist que la falta de comunicació produeix efectes adversos com l'ansietat en els nens respecte a l'estat emocional dels propers, el que pot acabar fomentant estils d'afectes evitatius, a més que una poca estimulació en l'expressió d'emocions pot causar dificultats per reconèixer i expressar els sentiments. Per un desenvolupament adequat a la infància és molt necessari l'establiment de rutines i promoció d'hàbits saludables, l'estructuració juga un paper molt important, es recomanable mantenir un horari estable de menjar, son i higiene, separant espais d'aprenentatge i oci, incorporant hàbits d'alimentació saludables, com dietes equilibrades i potenciant la pràctica d'exercici físic. Per últim, és valuós establir tècniques de "parenting" i criança positiva, la pandèmia de la COVID-19 ha provocat canvis en el nucli familiar, derivades de la incertesa laboral i econòmica principalment. Molts pares i mares han estat vivint situacions d'ansietat i estrès a conseqüència d'aquets

canvis. A causa d'això és primordial que els pares comptin amb recursos per fer front al seu estrès. (Paricio del Castillo,R; et. al, 2020)

Els estils d'afrontament dels nens i adolescents han jugat un paper molt rellevant amb relació a l'afectació emocional que podia comportar la pandèmia. Els nens i adolescents que utilitzaven un estil d'afrontament orientat a les emocions presentaven amb més freqüència depressió i problemes de l'estat d'ànim, no és una relació causa efecte, però aquest estil d'afrontament pot contribuir a l'aparició d'aquests símptomes patològics. Els nens i adolescents amb estils d'afrontament més adaptatius no presenten amb tanta freqüència les dificultats esmentades. Per tant, un altra mesura preventiva a les ja comentades seria promoure estratègies d'afrontament adaptatives des d'edats primerenques. (Amorós,V, 2022)

Un dels factors d'afrontament dels nens i adolescents amb problemes de salut mental, son les rutines, la pèrdua d'aquestes a conseqüència de la COVID-19 ha comportat l'empitjorament de patologies mentals. (Sánchez, P, 2021)

Un estudi elaborat a base d'enquestes pel CIS, ha reflectit canvis en el comportament de nens i adolescents. Un 52,2% de pares amb fills menors d'edat, han notat canvis en la forma de ser dels seus fills. Un 72,7% assegura que han patit canvis d'humor, un 78,6% canvis en els hàbits de vida, i un 30,4% canvis en els ritmes de son-vigília. (CIS, 2021)

1.2. ESDEVENIMENT TRAUMÀTIC

Al desembre de 2019 en Wuhan (Hubei, China) va ser detectat el primer cas de Covid-19, des de llavors la pandèmia ha representat un repte per la humanitat, pel fet de mantenir-se en el temps i constituir un estressor permanent, aquesta ha comportat canvis econòmics i socials. (Dominguez, B, 2020)

La pandèmia es pot considerar un esdeveniment traumàtic, a l'inici d'aquesta els nens i adolescents no eren el col·lectiu més fràgil, ja que aquests presentaven una menor freqüència de contagis i els símptomes que

manifestaven, eren en gairebé tots els casos, més lleus en comparació amb la població adulta. Cal esmentar que l'esdeveniment en si mateix no determina si és traumàtic o no. Cada individu té una determinada reacció d'avant de l'esdeveniment, el fet que un nen passi per una situació que pugui ser traumàtica no determinarà necessàriament l'aparició d'un trauma. De fet, per a moltes persones, la pandèmia de la COVID-19 ha estat un factor estressant però no estrictament un trauma. Encara que la pandèmia de la COVID-19 pugui no ser traumàtica per a molts nens, és esperable que es puguin ocasionar problemes d'adaptació deguts als canvis que la situació d'emergència va comportar. (Bobadilla, G, 2021)

Els nens i adolescents durant la pandèmia van ser un segment de la població "silenciat", en part pel paternalisme i pel desconeixement. En el seu entorn passaven moltes coses, però moltes famílies van optar per explicar únicament informació relacionada amb allò que sentien o estaven vivint de més a prop. (Pedreira, J, 2020)

A mesura que la situació estressant crònica continuava, va anar alterant les seves circumstàncies de vida, precipitant o incrementant el risc a patir certes psicopatologies. L'impacte psicològic en els infants i adolescents depèn de diversos factors: la durada, la por a la infecció, la incertesa, l'avorriment, la desinformació o la informació inadequada, l'estrès econòmic familiar i la manca de subministraments adequats i d'espai a la llar entre d'altres. Els factors estressants un cop passada la quarantena, s'han descrit com a dificultats econòmiques i l'estigma d'estar malalt o en contacte directe amb algú malalt, així com la malaltia o la mort d'un ésser estimat, causant insomni, irritabilitat, disminució de la concentració, estrès agut i trastorn d'estrès posttraumàtic, consum d'alcohol i altres drogues, i l'aparició d'ansietat i depressió observant-se fins 3 anys després. (Galiano, M; et.al, 2020)

Un estudi realitzat a 1143 menors d'italià i Espanya va detectar que un 89% de participants presentava alteracions emocionals i conductuals sorgides arran de la pandèmia (Orgilés, M; et. al, 2020)

El COVID-19 ha implicat canvis en les circumstàncies de vida de la població en general, però especialment la que és més vulnerable a patir les conseqüències d'aquests ha estat la població infanto-juvenil. Per començar, la percepció del temps és diferent en els nens, dos anys de pandèmia han suposat gran part de la seva vida. En poc temps molts nens i adolescents han patit dols en condicions desfavorables, morts prematures imprevistes de familiars o gent propera, sense poder acomiadar-se ni acompanyar-los en la fase terminal, per les mesures d'aïllament i de distància social que es van establir per controlar la propagació del virus. Diversos estudis assenyalen que la cohesió, la bona comunicació i l'expressió d'afectes dins de la unitat familiar afavoreix l'adequada resolució de dols, a diferència del distanciament, els conflictes i no poder acomiadar-se dels éssers estimats, s'associa a símptomes ansiosos i depressius. (Paricio del Castillo, R; et. al, 2020) La situació de la pandèmia no solament ha tingut impacte en els nens i adolescents sinó que també ha afectat a totes les famílies, creant nivells d'estrès significatius, això ha afavorit a l'aparició de conflictes familiars, creant un ambient d'irritabilitat, hiperactivitat, impulsivitat i ansietat. En alguns casos, en els cuidadors s'ha vist compromesa la seva capacitat d'oferir un entorn segur, estable als infants i adolescents, i aquests han estat més vulnerables a patir simptomatologia psicopatològica. (Galiano, M; et.al, 2020)

A més a més les mesures de restricció com ha estat el confinament prolongat en les cases, ha provocat un ús excessiu de les xarxes socials i d'internet, un augment del consum d'alcohol, pèrdua de rutines, descuidant els hàbits de salut bàsics, com dur a terme una bona alimentació o mantenir uns bons hàbits d'higiene. Per altra banda, el tancament a les cases ha sigut generalment positiu, però en famílies amb alt nivell d'hostilitat i agressivitat ha deixat a infants desprotegits, s'ha detectat un increment de violència intrafamiliar. (Sánchez, P, 2021) La fundació ANAR, va detectar 863 casos greus de menors sotmesos a violència familiar que van demanar ajuda durant l'estat d'alarma. (Sosa, M, 2020)

Per el que fa, el tancament de les escoles, també ha implicat conseqüències negatives per els menors, ja que l'escola a més d'encarregar-se de la

formació acadèmica, exerceix un paper important en la socialització de les nenes i nens, i en el desenvolupament d'habilitats interpersonals. L'escola afavoreix el desenvolupament de les habilitats socials, degut a les restriccions sanitàries l'escolarització presencial es va suprimir com també l'oci fora del domicili, les interaccions socials han estat escasses. (Paricio Del Castillo, R; Pando Velasco, M. F, 2020). La impossibilitat de mantenir contacte amb els seus amics durant el confinament pot afectar psicològicament, incrementant el sentiment d'aïllament. Els adolescents amb recursos tecnològics han pogut mantenir el contacte amb les seves amistats de forma en línia, però s'ha vist que quan els telèfons i les xarxes socials es van convertir en omnipresents, les taxes de ciberassetjament van augmentar. (Galoustian, 2020)

En la infància i adolescència, encara que són un dels grups més vulnerables, aquest col·lectiu ha suportat millor totes les adversitats que ha comportat l'esdeveniment traumàtic, si han estat acompanyats d'un adult responsable i estable, que estableixin rutines i hàbits saludables. No obstant això, factors individuals, d'afrontament i resiliència dels nens i adolescents, han interferit modulant la resposta a l'amenaça. (Galiano, M; et.al, 2020)

Els símptomes que més han destacat han estat els de tipus ansiós-depressiu d'intensitat variable, els nens i adolescents més vulnerables han pogut desenvolupar un trastorn d'estrès posttraumàtic, encara i que no és el trastorn que més ha augmentat arran de la pandèmia, però aquest diagnòstic ha estat possible a causa de la situació de tensió viscuda per l'estrès de llarga duració. (Pedreira, J, 2020)

La pandèmia de la COVID-19 implica una pertorbació psicosocial important, s'estima que entre un terç i la meitat de la població exposada, pot tenir un trastorn psicopatològic, segons el seu nivell de vulnerabilitat a tots els canvis que ha suposat la situació de la pandèmia. En estudis d'epidèmies passades es pot observar com aquestes tenen grans impactes en la salut mental produint una àmplia gamma de manifestacions, des de símptomes aïllats fins a trastorns psiquiàtrics complexos. (Galiano, M; et.al, 2020)

1.3. TRASTORNS DURANT LA PANDÈMIA

Per començar, la pandèmia de la COVID-19, a més de provocar conseqüències en la salut física i elevades morts en el món a causa del contagi pel coronavirus, ha comportat conseqüències importants en la salut mental de la població, però especialment en els infants i adolescents, incrementat notablement cert tipus de diagnòstics i simptomatologia psicopatològica, que en l'etapa prèvia a la pandèmia no s'havia manifestat. Pediatres i psiquiatres han constatat un augment de fins al 47% en els trastorns mentals en nens i adolescents (García, L, 2022)

Durant la pandèmia, els símptomes més freqüents en el col·lectiu infanto-juvenil han sigut: dificultat per concentrar-se (76,6%), avorriment (53%), irritabilitat(39%), inquietud (38,8%), nerviosisme (38%), sentiments de soledat (31,3%), malestar (30,4%) i preocupacions(30,1%). (Orgilés, M; et. al, 2020).

Centrant-nos en les edats en el que els nens experimentaven aquests símptomes, s'observen les següents reaccions psicològiques en els infants i adolescents durant la pandèmia, els nens menors de 5 anys presentaven en major mesura, canvis en el comportament, irritabilitat, aïllament, agressivitat, terrors nocturns i conductes regressives com són la pèrdua del llenguatge, la regressió del control dels esfínters. Els menors entre 5 i 11 anys presentaven amb més freqüència problemes d'atenció i concentració, hiperactivitat, respostes lentes i dificultats de memòria. Per últim, els adolescents entre 12 i 18 anys presentaven un rebuig a retornar a les activitats escolars, a més de simptomatologia com hiperactivitat, irritabilitat, falta d'atenció i concentració, en alguns casos canvis de personalitat i comportament, apatia i dificultats de memòria. (Galiano, M; et.al, 2020)

Per alguns nens i adolescents el fet d'estar tancats a casa durant el confinament els va fer sentir millor, ja que moltes de les exigències que tenien en aquell moment van desaparèixer, i amb aquestes es va poder veure una disminució de l'estrès. Es van produir molts canvis en poc temps, per una banda, les exigències acadèmiques es van dissipar, per altra banda, les normes, límits i rutines van disminuir en la família. Hi ha hagut un increment

arran del confinament, de trastorns d'ansietat en aquest col·lectiu, molts es deuen a l'esforç i patiment de tornar a les exigències de la vida quotidiana. (Sánchez, P, 2021)

Certes patologies mentals han incrementat notablement produint-se nous casos, arran de la pandèmia de la COVID-19 i tots els canvis que aquesta ha comportat. (García, L, 2022) Tant els nens com nenes es veuen afectats per problemes de la salut mental, encara i que es perceben diferències en els diagnòstics, hi ha trastorns mentals més comuns en nens i altres en nenes. Segons l'OMS, aquesta diferència pot ser deguda al fet de que el gènere d'alguna manera condiona directament les vivències d'una persona. La societat juga un paper important en la manifestació dels símptomes i en la demanda d'ajuda. (Barchilón, 2020) Els trastorns més diagnosticats en noies són de caràcter més emocional, en canvi, els nois tenen entre 2 o 4 vegades més probabilitats de presentar trastorns de conducta. (Parco, 2015)

Respecte a els diagnòstics per trastorns mentals que més han augmentat són la ingestió no accidental per fàrmacs, els intents consumats o no de suïcidi, les conductes autolítiques, els trastorns de conducta alimentària, la depressió, els trastorns d'ansietat, els trastorns de conducta i el TDAH. (García, L, 2022) En general els adolescents són els que més han patit, les conseqüències de salut mental que ha comportat la pandèmia, aquests són els que més han desenvolupat simptomatologia i diagnòstics psicològics. (Gonzalez, J., comunicació personal, 7 d'abril de 2022)

Entre aquestes trobem els trastorns de la conducta alimentària, el menjar i el pes han jugat un paper important. El confinament va augmentar l'ús de les xarxes socials, en aquestes es podien considerar certes persones influents exhibint els seus cossos esculturals, evocant missatges sobre la importància de dur una vida sana amb dieta i esport. L'avorriment entre d'altres provocava viatges a la nevera, que acabaven generant sentiments de culpabilitat. Els experts senyalen que els trastorns alimentaris han augmentat un 20% durant la pandèmia. (Garriga, L, 2021)

Els trastorns d'ansietat també han estat una de les conseqüències que ha comportat la COVID-19, s'ha produït un augment notable en simptomatologia

i trastorns d'ansietat. Els nens que prèviament ja presentaven temperaments més ansiosos, amb pors i necessitat de control han empitjorat desenvolupant en els pitjors dels casos trastorns d'ansietat, fòbies socials, trastorns d'ansietat per separació. (Paricio Del Castillo, R; et. Al, 2020) Els trastorns d'ansietat són els que més han augmentat arran de la pandèmia de la COVID-19. (Sánchez, P, 2021). Els trastorns depressius han incrementat un 19% en les urgències pediàtriques. (García, L, 2022)

S'ha produït un augment de conductes autolítiques, intents de suïcidi no consumats i consumats. El suïcidi és molt poc freqüent abans de la pubertat, comença a considerar-se més freqüent entre el 15 i 19 anys i l'edat adulta, encara i que també es pot donar el suïcidi en nens més petits. (Elia, J, 2022). El suïcidi és la primera causa de mort no natural a Espanya, la pandèmia ha precipitat un augment en el suïcidi, especialment entre els joves d'entre els 15 i 29 anys. (Barceló, 2021)

El trastorn d'estrès posttraumàtic també ha incrementat arran de la COVID-19, els nens que durant la pandèmia han viscut situacions traumàtiques com dols difícils de familiars, hospitalitzacions de gent propera, nens que no s'han sentit segurs a casa seva a causa de la violència i abús intrafamiliar han pogut desenvolupar TEPT. (Bobadilla, G, 2021)

Els trastorns per dèficit d'atenció i hiperactivitat han incrementat del 2,5 al 7%. (García, L, 2022)

De manera progressiva, des de maig del 2020 han anat augmentant progressivament les consultes per problemes en el desenvolupament de la parla dels nens. Han augmentat un 20% el nombre de primeres visites amb aquest motiu de consulta. Aquest retard en la parla es podria estar produint pel ús de la mascareta, aquesta està impedit que els nens que es troben en el procés evolutiu del desenvolupament del llenguatge, puguin imitar els moviments dels llavis i els sons que escolten, dificultant la parla. (Hm Hospitales, 2022)

La no assistència a l'escola va ser un factor de risc pel ús inadequat de les noves tecnologies, s'ha disparat més d'un 25% l'abús de les noves

tecnologies. (Bonilla, R, 2021) un efecte normalment associat a aquest ús inadequat de les pantalles són les alteracions dels hàbits de son. (Paricio Del Castillo, R; et. Al, 2020)

En segon lloc, tots els pacients amb simptomatologia patològica o amb trastorns mentals previs a la pandèmia van haver de reduir el seu accés als serveis assistencials de salut mental a causa de les restriccions sanitàries. Segons l'OMS, "la pandèmia de la COVID-19 ha pertorbat o interromput els serveis de salut mental essencials del 93% dels països del món". (OMS, 2020)

Gairebé tots els diagnòstics psicològics preexistents a la pandèmia han patit certes conseqüències. Les intervencions presencials als trastorns mentals greus que en aquell moment eren molt necessàries, van ser interrompudes, i van ser substituïdes per la telepsiquiatria i per suport psicosocial a distància. La majoria dels centres de salut mental no comptaven amb els recursos necessaris per desenvolupar serveis a distància, com a resultat les necessitats dels pacients més greus, en alguns casos van infravalorar-se i van ser substituïdes per mers seguiments i control dels casos durant la pandèmia, això ha causat un empitjorament de la simptomatologia en alguns pacients. (Ballesteros, F; et al, 2020)

Els pacients diagnosticats de Trastorn de l'espectre autista (TEA), han sigut especialment vulnerables a tots els canvis produïts. Els casos més greus han empitjorat i retrocedit a nivells previs, al perdre les rutines, els suports intensius de centres especialitzats, l'escola i les visites als centres de salut mental. En canvi, els nens que presentaven TEA més lleus o d'alt funcionament, el fet de no sortir de casa durant molt de temps ha estat un avantatge, el problema ha estat en el moment de tornar a la normalitat, ja que el confinament els ha fet sentir molt còmodes. (Sánchez, P, 2021)

Nens i adolescents diagnosticats amb trastorns hiperactius i de dèficit d'atenció van notar una millora en el rendiment acadèmic al comptar amb l'ajuda dels seus pares, germans.... Però les classes en línia no han sigut de gran d'ajuda per aquests, ja que el fet d'estar a casa, amb grans quantitats d'estímul distractors, ha fet que aquests es dispersessin i no atenguessin les classes en línia, sent molt difícil la incorporació de nou a les escoles i instituts.

El tractament farmacològic establert va ser en molts casos retirat pels pares, perquè com que no hi havia col·legi, no veient necessari l'administració, el qual va produir un augment de trastorns de la conducta. (Sánchez, P, 2021)

Els trastorns de conducta ja existents previs a la pandèmia, en molts casos van millorar degut a l'augment de temps amb la família, a les activitats proposades, a les conversacions. El consum de drogues va ser interromput per la dificultat d'accés a aquesta, i això en alguns casos va afavorir a l'adolescent. Per altra banda, en algunes famílies va augmentar la violència intrafamiliar, degut al alt nivell d'hostilitat i agressivitat. (Sánchez, P, 2021)

En alguns pacients els trastorns de la conducta alimentaria van empitjorar, ja sigui per la interrupció del seguiment en salut mental presencial i per altres causes. El TCA d'algun familiar sol ser una preocupació per tot l'àmbit familiar, en els familiars dels afectats d'aquest trastorn, el constructe d'emoció expressada sembla presentar aspectes semblants als trobats en investigacions anteriors en esquizofrènia. (Moya, L, 2021). Durant el confinament els components de l'emoció expressada, com són els comentaris crítics, l'hostilitat, la sobre implicació emocional, la calor, els comentaris positius, van incrementar degut a l'augment de temps amb la família, alts nivells d'emoció expressada provoquen un context més inflexible, empitjorant el quadre simptomàtic.

1.4. CRISIS SANITÀRIA I EL SEU IMPACTE EN LA SALUT MENTAL DE NENS I ADOLESCENTS.

Des de l'aparició de la COVID-19 i les conseqüències que la pandèmia a implicat, especialment en els nens i adolescents, els serveis de salut mental han jugat un paper clau en la reducció de riscos i en l'enfortiment dels factors protectors.

Les xifres de pacients en els centres assistencials de salut mental, han anat incrementant des de l'inici de la pandèmia, aquest augment tan exponencial ha desbordat els serveis. Degut haver aquesta crescuda, les prioritats assistencials han canviat; s'atenen els casos més greus i es mantenen la

continuitat assistencial de casos anteriors a la pandèmia. Les llistes d'espera i l'elevat temps entre sessions han estat conseqüències directes d'aquest desbordament de casos. (Sánchez, P, 2021) En les etapes més crítiques de la pandèmia, en les que es va produir un desbordament de casos inabordable en els centres assistencials, va ser necessari donar prioritat als pacients més greus. Aquells pacients de menor gravetat el temps entre sessions es va prolongar en el millor dels casos, però en el pitjor dels casos aquests tractaments van ser suspesos. (Baldaquí, N; et at, 2021)

A causa del col·lapse assistencial en la salut mental dels infants i adolescents, els pediatres han estat un suport incondicional pels professionals de la salut mental, aquests, estan rebent consultes per decidir si els pacients deuen derivar-se preferentment als centres de salut mental o al servei d'urgències hospitalàries. (Sánchez, P, 2021)

Arran de la pandèmia s'ha produït un augment d'ingressos psiquiàtrics sobretot d'adolescents en unitats d'hospitalització, per conductes autolítiques i intents de suïcidi. Els pacients que reben l'alta hospitalitzaria, es troben amb llistes d'espera llargues per poder accedir als centres de salut mental, i centres de dia. I ja no és un tema únicament de llista d'espera, sinó que el seguiment de les visites és el que més preocupa, ja que s'allarguen molts mesos, a causa del col·lapse assistencial. El temps que transcorre entre cita i cita, fa difícil la intervenció psicològica dels pacients, a més que en alguns casos agreuja la simptomatologia.

Els professionals de la salut mental s'han hagut d'adaptar de forma ràpida i dinàmica a aquesta nova situació, la crisi sanitària ha comportat implementar alguns canvis necessaris, d'entre els quals es considera la telepsiquiatria, aquesta ha sigut escassament utilitzada fins que va arribar la pandèmia. Amb les consultes telefòniques, s'ha pogut continuar l'assistència sanitària amb seguretat pels pacients i els professionals. Aquesta modalitat ha continuat usant-se en alguns casos fins a l'actualitat. (Baldaquí, N; et at, 2021)

En els últims anys els centres de salut mental a causa de l'emergència sanitària han necessitat les noves tecnologies per a fer front a la situació. L'atenció telefònica ha estat necessària en alguns casos de manera

contenedora del pacient. (Gonzalez, J., comunicació personal, 7 d'abril de 2022)

El col·lapse assistencial encara perceptible en els centres de salut mental infantojuvenil, té els seus efectes en els treballadors dels centres assistencials. Els psicòlegs clínics tenen un paper molt important en aquesta emergència sanitària de la salut mental, aquests són part de la solució, però l'augment de casos, la gravetat dels trastorns, la difícil intervenció deguda al llarg temps entre visites, ha provocat en els professionals de la salut mental, problemes d'ansietat, i aquesta ansietat pot acabar formant part del problema. (Gonzalez, J., comunicació personal, 7 d'abril de 2022) La iatrogènia és una conseqüència de la crisi sanitària que ha provocat la pandèmia de la COVID-19 (Peris, J., comunicació personal, 7 d'abril de 2022) La iatrogènia és un dany provocat per un professional de la salut, consisteix en una alteració negativa causada en el pacient com a resultat de un tractament o teràpia que no ha estat ben aplicat. (Montagud, N, 2022)

Degut l'augment de casos d'ansietat, depressió i altres, han incrementat el consum de psicofàrmacs, destaca l'augment d'ansiolítics i hipnòtics, moltes de les vegades són utilitzats per l'insomni, que és una de les possibles conseqüències del trastorn per depressió major i dels trastorns d'ansietat. El confinament va comportar moltes visites telefòniques amb un maneig fonamentalment farmacològic dels casos. (Ramos, D, 2022). Segons un estudi de AEMPS, que compara la utilització de medicaments ansiolítics e hipnòtics a Espanya, s'observa un pic de consum molt pronunciat en el cas dels ansiolítics, pel que fa el consum de medicaments com els hipnòtics i sedants, també s'ha produït un augment encara que aquest ha estat més sostingut en el temps. (AEMPS, 2021)

Un altra causa de l'augment que s'ha produït en el consum d'hipnosedants en la població adolescent d'entre 14 i 18 anys ha estat la falta de professionals i la medicalització que s'ha establert als diferents trastorns. Encara i conèixer tots els efectes secundaris que comporten el consum de psicofàrmacs, com són els alts nivells de dependència que provoquem la tolerància i la síndrome d'abstinència que generen a llarg termini o el major risc de patir deteriorament cognitiu. (OCU, 2022)

2. OBJECTIUS/ CONTEXT

Aquest estudi es centra a investigar si l'impacte de la pandèmia de la COVID-19, ha provocat un augment de casos de salut mental, en nens i adolescents, en els centres assistencials. Es planteja la següents hipòtesis:

Hipòtesis 1: S'espera que el nombre de noves visites en els centres assistencials infantojuvenils, hagin augmentat, correlacionant positivament amb l'impacte de la pandèmia de la COVID-19.

En segon lloc, és d'interès conèixer la relació de l'esdeveniment traumàtic, com es la pandèmia de la COVID-19, amb l'augment de certa simptomatologia i diagnòstics psicològics.

Hipòtesis 2: Si la simptomatologia ansiosa/depressiva està relacionada amb esdeveniments traumàtics, aleshores s'espera un increment en aquests diagnòstics psicològics arran de la pandèmia.

Així mateix, es vol estudiar si la gravetat dels trastorns ja previs a la pandèmia s'ha intensificat o s'ha mantingut/millorat

Hipòtesis 3: S'espera un empitjorament dels trastorns mentals ja previs a la pandèmia, correlacionant positivament amb l'impacte de la pandèmia de la COVID-19.

Els psicofàrmacs són prescrits per tractar diferents trastorns mentals ja sigui depressió, trastorns d'ansietat, etc), és d'interès conèixer la relació entre l'augment de diagnòstics en salut mental i l'administració de psicofàrmacs.

Hipòtesis 4: Si hi ha hagut un increment de certs diagnòstics en salut mental prospectius a la pandèmia de la COVID-19, es d'esperar un augment en l'administració de psicofàrmacs.

En últim lloc, es comú veure distincions en la manifestació de trastorns mentals deguts al gènere.

Hipòtesis 5: S'espera un augment de trastorns de conducta en el gènere masculí, i un augment de trastorns de l'estat d'ànim en el gènere femení.

3. METODOLOGIA

3.1. PARTICIPANTS

En aquest estudi han participat una mostra de 22 professionals, dels centres CSMIJ, majoritàriament de Reus el Vendrell, el Garraf i la fundació Althaia de Manresa.

D'aquests 22 psicòlegs clínics, el 86,36% dels participants eren dones, i el 13,63% restant, homes. L'edat mitjana es troba als 42,09 anys, en el rang de 28 a 62 anys. En referència als anys que porten al centre la mitja es troba en els 9,5 anys, en el rang de 5 mesos i 20 anys.

Pel que fa al tipus de treball dels professionals, un 77,27% són psicòlegs clínics, un 4,54% psiquiatres especialistes en salut mental i un 18,18% infermers especialistes en salut mental.

3.2. INSTRUMENTS

La recollida de dades s'ha dut a terme mitjançant l'administració d'una enquesta confidencial realitzada per la responsable del treball. L'enquesta es pot visualitzar en els annexos del treball.

Entre les característiques de l'enquesta que he fet servir per la realització d'aquest instrument han estat, la formulació de preguntes clares i concises, amb l'aparició d'aquestes amb un ordre lògic, per evitar la influència de les respostes anteriors. En la realització de l'enquesta he tingut en compte l'idioma dels participants, amb lo qual aquest, a estat escrit en castellà per afavorir les demandes dels professionals. Les preguntes que formen aquest instrument consten amb diferents tipus de resposta, he optat per una combinació de preguntes obertes i tancades, perquè es veies ben reflectida l'opinió dels diferents participants sobre el tema, preguntes d'opció múltiple amb una sola resposta, preguntes ponderades, en les que he demanat que qualifiquin per rang les diferents opcions.

Abans de passar l'enquesta als diferents professionals, ha estat revisat per la tutora interna del CSMIJ i la tutora del TFG, per tal d'ajustar-la a la mostra de la població que es vol entrevistar. El temps estimat d'aquest instrument és d'uns 10 minuts.

3.3. PROCEDIMENTS

Per tal de dur a terme la recollida de dades, l'enquesta va ser elaborat de dues maneres diferents afavorint les demandes dels centres. En primer lloc, pels centres CSMIJ de Reus i Vendrell, l'enquesta va ser elaborada amb el Word, i impresa per a cada participant. Pels centres de la comarca del Garraf i Manresa, l'enquesta va ser elaborada via "Google Forms". Tots els resultats obtinguts es mantenen en l'anonimat, són totalment confidencials.

L'administració de l'enquesta ha estat realitzada durant 3 setmanes en el cas dels CSMIJ de Reus i Vendrell, i en els centres de Manresa i Garraf, durant 2 setmanes. Els temps invertit en l'administració de les enquestes ha estat aproximadament d'un total de 10 hores repartides en els diferents dies de la setmana.

3.4. ANÀLISIS DE DADES

Per a realitzar el anàlisis estadístic a nivell descriptiu, en primer lloc s'ha calculat mitjançant el Excel, els gràfics comparatius de 2019 i 2021, de l'activitat assistencial dels centres de salut mental infanto-juvenils (CSMIJ) dirigits per l'institut Pere Mata de la província de Tarragona. Amb la finalitat d'observar els efectes de la pandèmia sobre aquests.

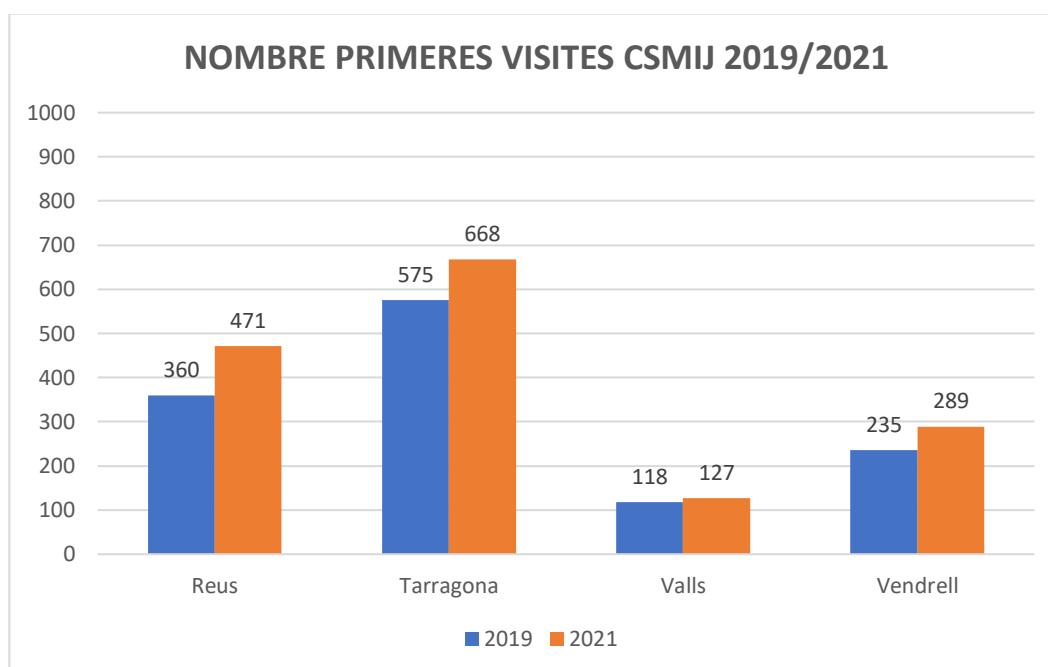
En segon lloc, arran de l'enquesta passada als professionals de la salut mental de nens i adolescents, s'han importat els resultats al Excel per obtenir una anàlisis estadístic descriptiu de les respostes obtingudes. S'ha obtingut un gràfic per pregunta duta a terme, comparant el criteri dels diferents professionals en vers les diferents qüestions.

Per contrastar aquests resultats obtinguts de l'enquesta i l'activitat assistencial de Pere Mata, es va fer una recerca d'informació bibliogràfica d'articles i revisions sistemàtiques publicades a revistes psicològiques, seleccionant la informació més acord sobre els efectes que ha tingut la pandèmia de la COVID-19 en vers la salut mental infantojuvenil.

4. RESULTATS

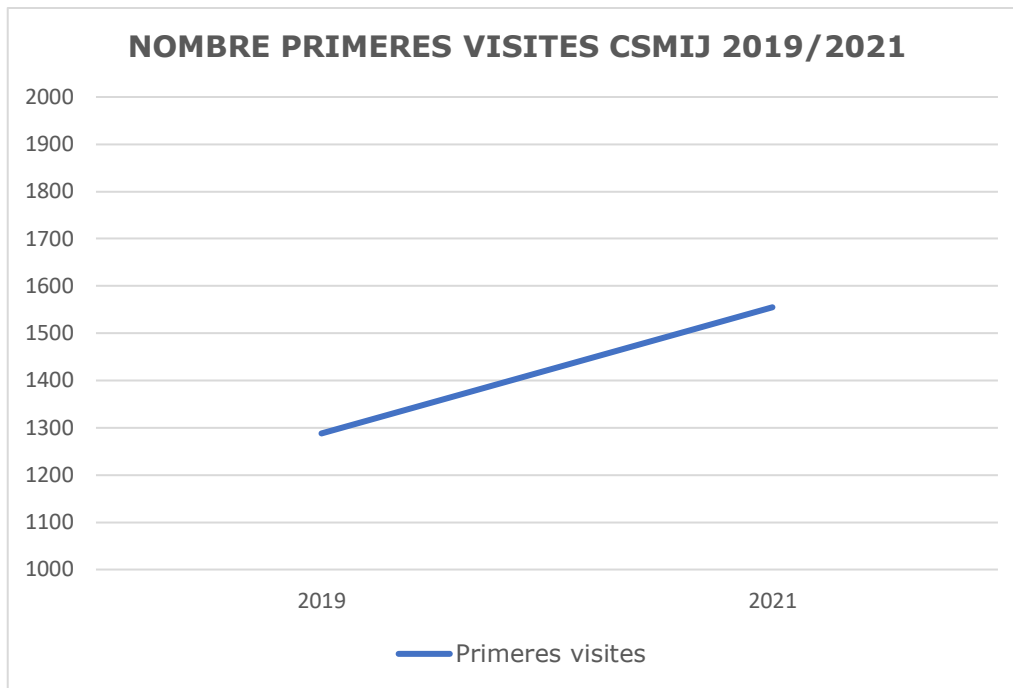
4.1. GRÀFICS ACTIVITAT ASSISTENCIAL CSMIJ 2019/2021

En els següent gràfic es veu representat l'augment de primeres visites en els centres de salut mental infanto-juvenil (CSMIJ), dirigits per l'institut Pere Mata de la província de Tarragona que engloba les poblacions de Reus, Tarragona, Valls i Vendrell. En el primer s'observa la comparació de les primeres visites en les diferents poblacions i l'any corresponent. En el segon gràfic es veu representat el global de primeres visites en els serveis d'atenció ambulatoria infanto-juvenils, dirigits pel grup Pere Mata.

Gràfic 1: Nombre de primeres visites CSMIJ 2019/2021

Font: Elaboració pròpia

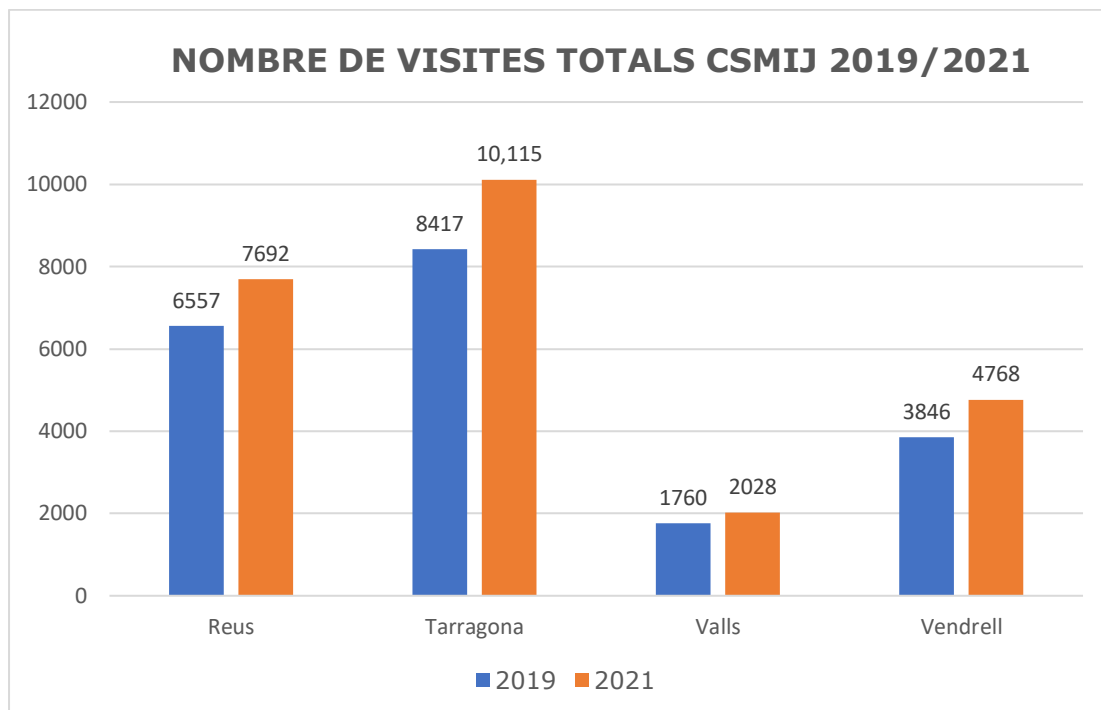
Gràfic 2: Nombre de primeres visites CSMIJ 2019/2021

Font: Elaboració pròpia

Centrant-nos en l'activitat assistencial de l'any 2019 i l'any 2021, dels centres CSMIJ regits per la fundació Pere Mata, es poden observar dissimilituds respecte al nombre de primeres visites en cada una de les poblacions de la província de Tarragona. Pel que fa tots els centres ambulatoris, es percep un augment de primeres visites al 2021 respecte al 2019. El CSMIJ que més primeres ha tingut l'any 2021 comparant amb la línia base de 2019, ha estat el centre de salut mental infanto juvenil situat a Reus, ha rebut 111 primeres visites més. El CSMIJ de Tarragona també ha augmentat el nombre de primeres visites, amb una diferència de 93 pacients respecte al 2019. El centre que menys ha notat aquesta diferència ha estat el CSMIJ de Valls, que tan sols ha tingut un augment de 9 visites. En relació amb el número de primers visites i la regió global de centres de salut mental infanto-juvenil dirigits per la fundació Pere Mata, s'ha produït un augment de 267 visites de més l'any 2021 respecte a l'any 2019.

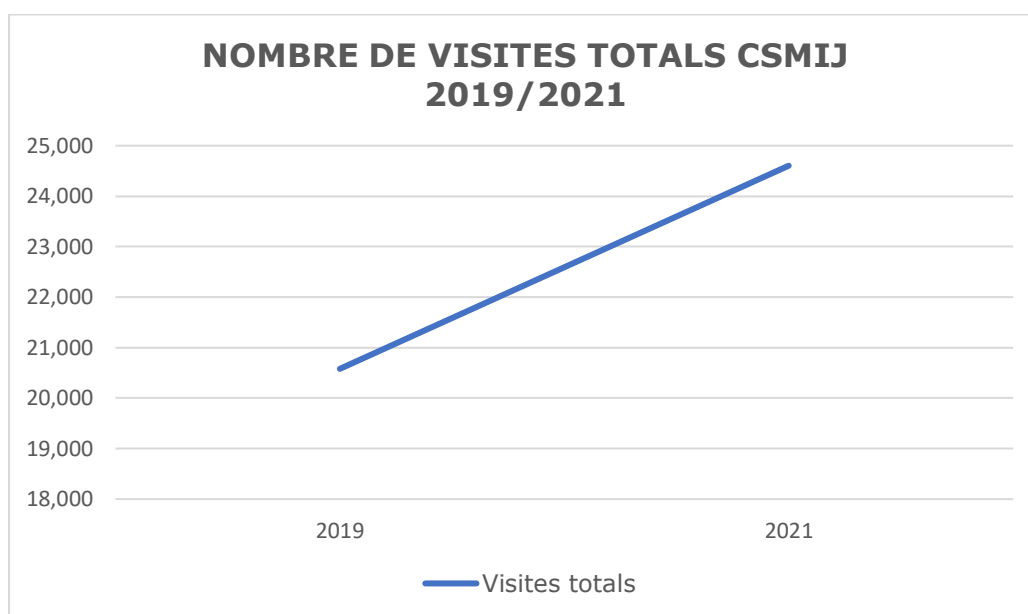
Pel que fa a el nombre de visites totals dels centres de salut mental infanto-juvenil (CSMIJ) dirigits per l'institut Pere Mata, comparant l'activitat assistencial de l'any 2019, i de l'any 2021, es veuen representades en els

següents gràfics. En el primer, s'observa la distribució de les visites totals en les diferents poblacions. I en el segon gràfic es veu representada la suma global de visites totals al CSMIJ durant els dos anys corresponents.

Gràfic 3: Nombre de visites totals CSMIJ 2019/2021

Font: Elaboració pròpia

Gràfic 4: Nombre de visites totals CSMIJ 2019/2021

Font: Elaboració pròpia

Respecte al nombre visites totals dels CSMIJ, es percep un increment en el nombre comparant l'any 2019 i l'any 2021, amb un augment de 4023 visites respecte al 2019. Pel que fa la ubicació dels centres ambulatoris, s'observa una ampliació del nombre de visites en tots els centres independentment de la població, encara i que les diferències més destacables tenint en compte l'any previ a la pandèmia i el 2021, es troben al CSMIJ de Tarragona amb un increment de 1698 visites, respecte al CSMIJ situat a Reus també es percep un augment de 1135 visites, pel que fa al centre ubicat al Vendrell s'observa un augment de 922 visites, el CSMIJ de Valls ha rebut creixement de 268 visites, ha estat el centre que menys ha notat els efectes de la pandèmia respecte al nombre de visites, encara i que aquest baix nombre de noves visites correlaciona amb el percentatge d'abast de recursos amb els quals compte, ja que es tracta d'un centre més petit que no acull a tanta població com ho fa el CSMIJ de Tarragona o Reus.

Per acabar amb l'anàlisi estadístic de les dades assistencials del CSMIJ de la fundació Pere Mata, cal destacar el increment molt subtil de les visites no programades, que es va produir l'any 2021 respecte a l'any 2019. Es va produir un augment de 50 urgències o visites no programades respecte l'any previ a la pandèmia. Els CSMIJ de Tarragona i Valls no han patit aquestes conseqüències, aquest creixement és més evident al centre infantojuvenil situat a Reus amb un increment de 42 visites no programades l'any 2021 amb relació a l'any 2019. Els gràfics on s'observen aquests estadístics estan situats a l'annex.

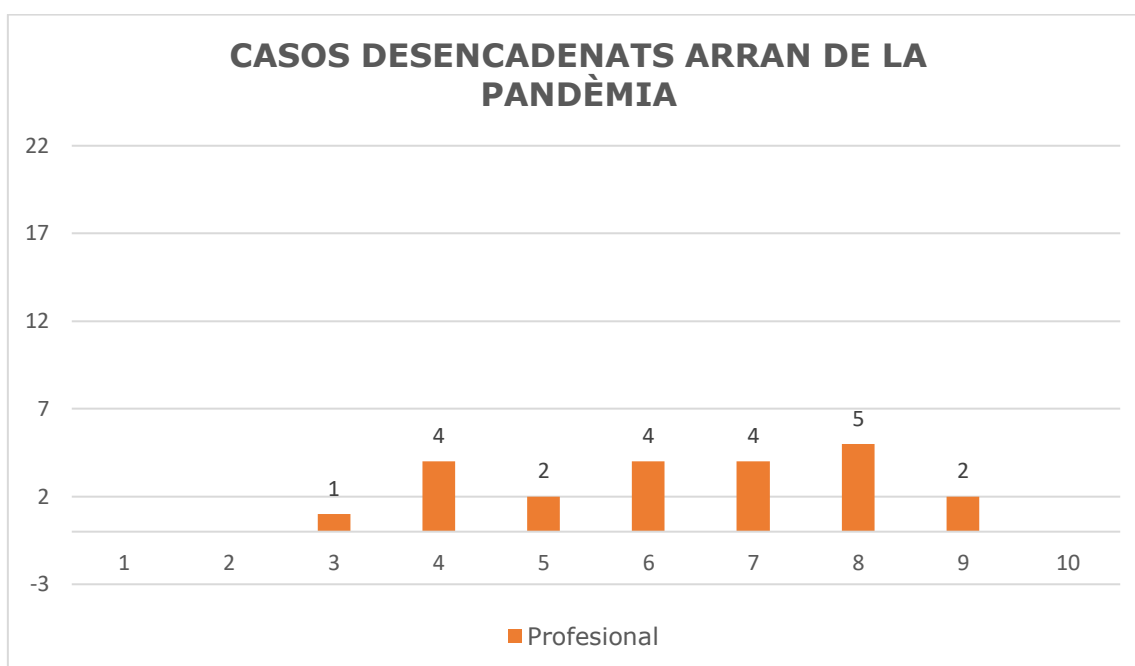
4.2. GRÀFICS RESULTATS ENQUESTES

Pel que fa els resultats de l'entrevista, s'han extret els següents gràfics on es poden visualitzar les dades estadístiques descriptives representades en cada un d'aquests.

Respecte als resultats obtinguts en l'enquesta, en general les respostes són bastant homogènies entre els diferents participants de l'estudi. Tots els professionals coincideixen en que s'ha produït un augment de noves visites

en els centres de salut mental infanto juvenil i opinen que aquest increment és degut a la repercussió dels efectes que ha tingut la pandèmia de la COVID-19 sobre la salut mental infanto juvenil.

En una escala de l'1 al 10, els professionals han opinat sobre quants dels casos vigents, el problema ha estat desencadenat arran de la pandèmia. En el gràfic de barres es veu representada l'escala del 1 al 10, en el eix horitzontal, i en l'eix vertical es troben els professionals que han participat en l'estudi.

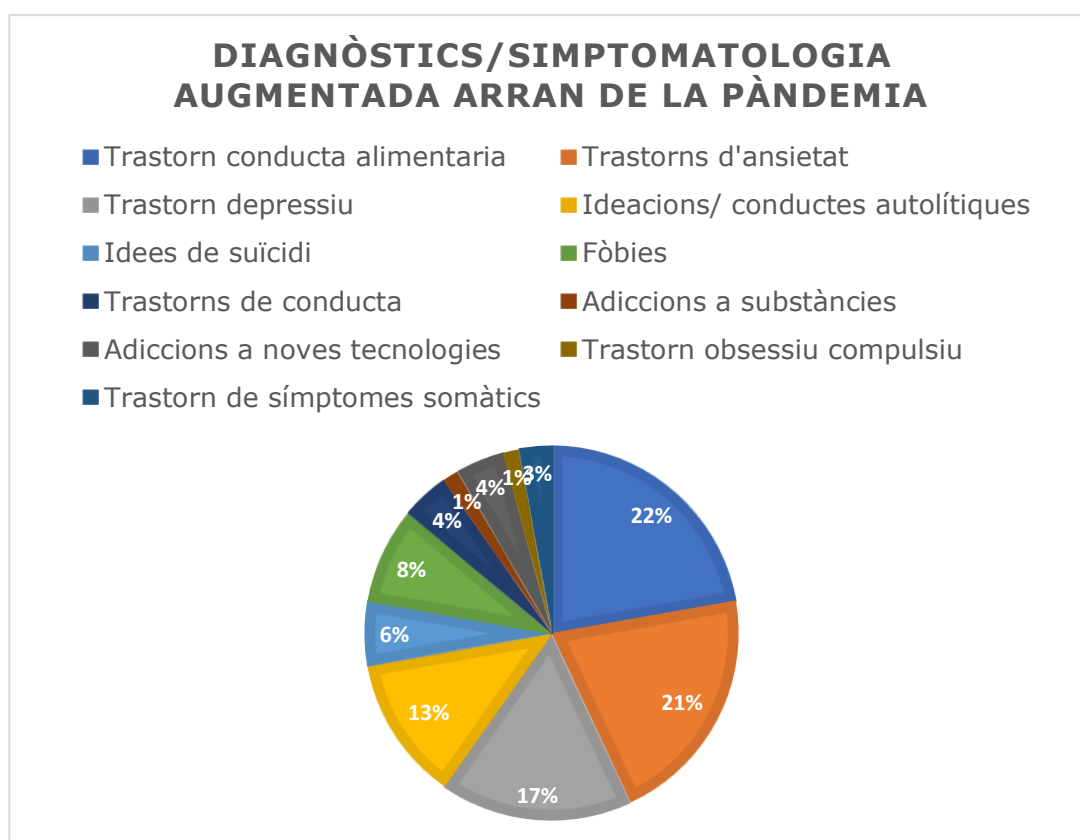
Gràfic 5: Casos desencadenats arran de la pandèmia

Font: Elaboració pròpia

Respecte a l'ítem 2 de l'enquesta, en una escala del 0 al 10, els participants opinen sobre quants dels casos vigents els problemes són o no desencadenats arran de la pandèmia, on el 0 es relaciona amb problemes no desencadenats arran de la pandèmia i el 10 amb problemes desencadenats arran de la pandèmia. Les puntuacions dels participants en aquesta escala oscil·len majoritàriament entre el rang de 6 i 8, correlacionant que la majoria dels casos vigents han estat desencadenats arran de la situació que ha comportat la pandèmia de la COVID-19.

Tots els participants de la investigació consideren que s'ha produït un augment de la simptomatologia i trastorns de la salut mental en nens i adolescents en aquest últim any a conseqüència de la pandèmia.

Els diagnòstics psicològics/simptomatologia que més han incrementat segons el criteri dels professionals s'observen en la següent representació:

Gràfic 6: Diagnòstics psicològics i simptomatologia augmentada arran de la pandèmia.

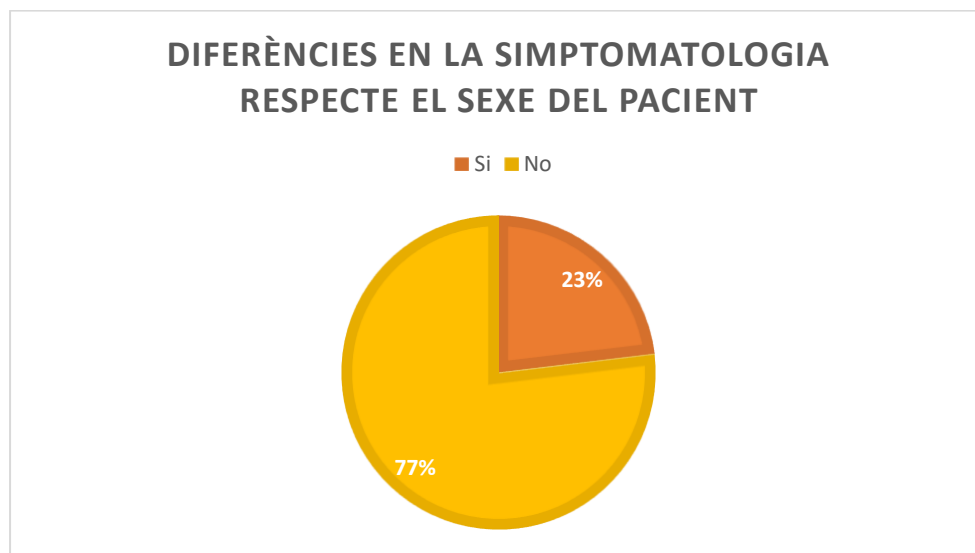
Font: Elaboració pròpia

Els diagnòstics psicològics que més han notat els efectes del coronavirus i els professionals han destacat un increment respecte a els anys previs a la pandèmia, han estat el trastorn de la conducta alimentaria, els trastorns d'ansietat, el trastorn depressiu i les ideacions/conductes autolítiques. Per altra banda, altra simptomatologia/trastorns psicopatològics que també han incrementat, però no tan notablement com els esmentats anteriorment han estat la ideació suïcida i les fòbies, tot i que les fòbies es troben dins dels trastorns d'ansietat al DSM5, he vist convenient diferenciar aquestes dos per

observar més específicament la simptomatologia. Entre les fòbies que més han prevalgut en les respostes ha estat la fòbia social i les fòbies específiques. En menor mesura els participants també destaquen un creixement de trastorns de conducta, símptomes somàtics i addiccions comportamentals com al mòbil o a les xarxes socials. Pel que fa les addiccions a substàncies i el trastorn obsessivocompulsiu, els professionals també consideren un augment encara que menys evident que en els altres diagnòstics.

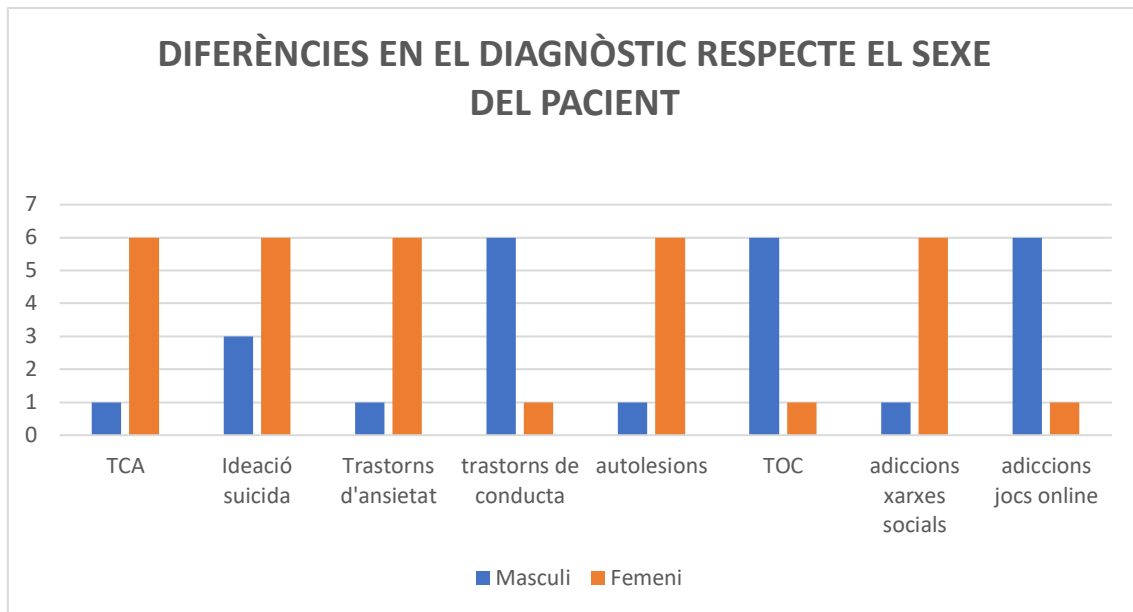
Entre la simptomatologia que més ha augmentat, els professionals destaquen si han percebut diferències respecte a el sexe del pacient en la manifestació de les diferents psicopatologies.

Gràfic 7: diferències en la simptomatologia respecte a el sexe del pacient

Font: Elaboració pròpia

Els diagnòstics psicològics que més han incrementat diferint el sexe del pacient es mostren en el següent gràfic de barres.

Gràfic 8: Diferències en el diagnòstic respecte el sexe del pacient

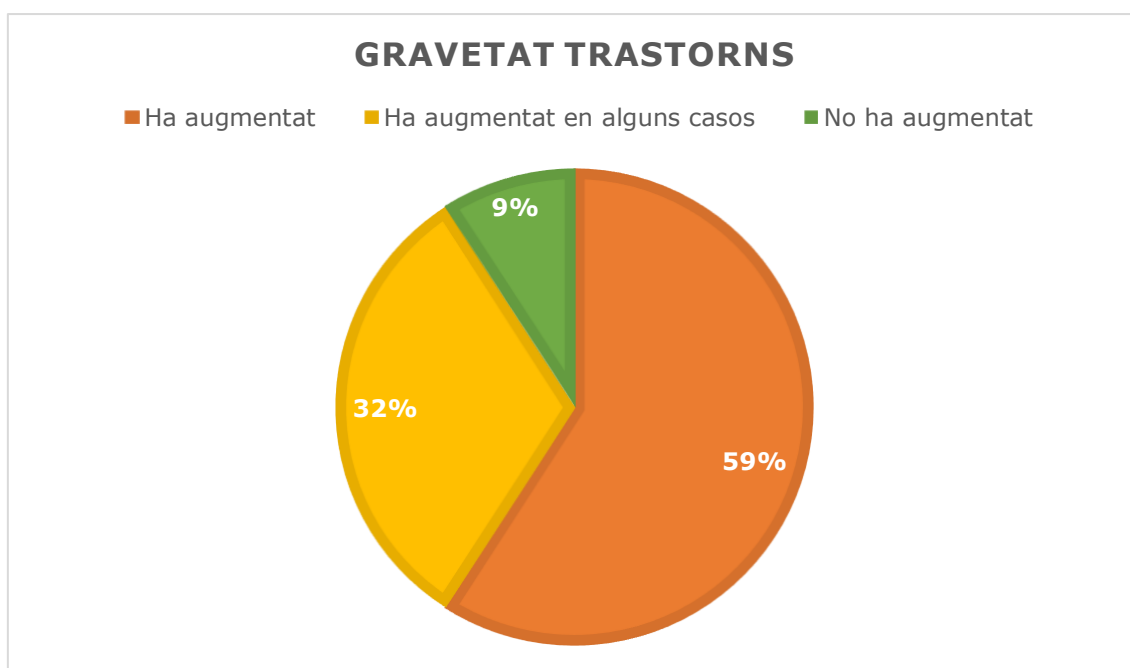
Font: Elaboració pròpia

Entre els trastorns mentals que més han incrementat, un 72% de participants coincideixen en el fet que aquest augment de simptomatologia és diferent respecte el sexe del pacient, destacant diferències en els diagnòstics psicològics. Pel que fa el sexe masculí, s'han accentuat els trastorns de conducta, l'addicció a jocs en línia i el Trastorn obsessivocompulsiu. Per altra banda, en les noies la simptomatologia/ diagnòstics psicològics que més han augmentat han estat els trastorns de la conducta alimentaria, els problemes emocionals com els trastorns d'ansietat i depressius, també destaquen més autolesions i ideació suïcida en les noies i addiccions a les xarxes socials. Pel contrari, un 23% de les persones que han contribuït en la investigació no troben diferències respecte la simptomatologia/trastorns mentals associats al sexe del pacient. Alguns participants han assenyalat que aquestes diferències respecte a el sexe i la simptomatologia associada a aquest, es troben més a l'adolescència, els nens més petits no mostren gairebé diferències entre els diagnòstics psicològics i el sexe.

Analitzant els resultats de l'ítem 5 de l'enquesta, gairebé la majoria de participants coincideixen en el fet que el temps entre cites dels pacients ha hagut d'augmentar degut a l'abast de la situació, ja que cap centre compte amb tots els recursos necessaris per fer front a l'emergència de la salut

mental que s'ha produït en els nens i adolescents arran del coronavirus. Una proporció considerable de professionals destaca que actualment cita als seus pacients de prioritat alta cada 1 mes o 1 mes i mig, prèviament a la pandèmia de la COVID-19, fa 3 anys, citaven als seus pacients de prioritat alta cada 15/ 20 dies. Pel que fa els pacients de prioritat baixa, els més estabilitzats els quals cal fer un seguiment, la majoria de participants coincideixen a dir que a hores d'ara t els citen cada 2 o 3 mesos, fa uns tres anys, acostumaven a citar a aquests pacients cada 1 o 2 mesos. El temps ideal entre cites segons l'opinió dels professionals és, pels pacients de prioritat alta setmanalment o cada 15 dies i per els pacients de prioritat baixa cada 1 o 2 mesos.

Entre els pacients que ja presentaven un diagnòstic previ a la pandèmia, els professionals destaquen un augment de la gravetat del trastorn/ simptomatologia en el següent gràfic:

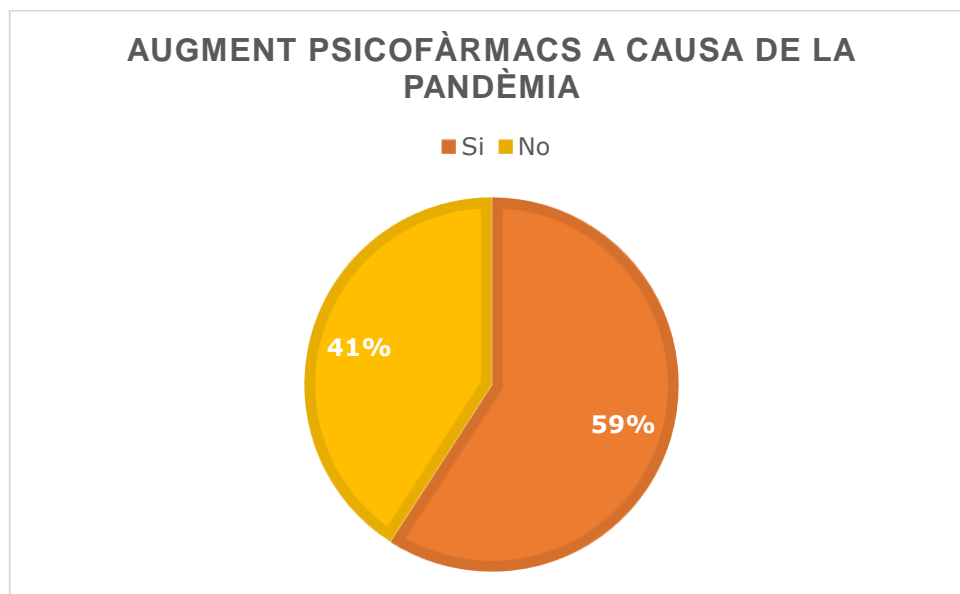
Gràfic 9: Gravetat trastorns

Font: Elaboració pròpia

Un 59% dels participants coincideixen en el fet que els pacients que presentaven un diagnòstic de trastorn mental previ a la pandèmia han patit les conseqüències d'aquesta, intensificant-se la gravetat de la simptomatologia associada a la seva psicopatologia. Per altra banda, un 32%

dels professionals han clarificat que la gravetat sí que ha augmentat però solament en alguns casos. D'aquest 32% la majoria està d'acord que més de la meitat de pacients amb TEA, han millorat durant el confinament per alguns factors com són: la major estabilitat, la presència familiar, l'absència d'estressors Socials/acadèmics. Encara que la reincorporació ha fet que emergeixin de nou aquestes dificultats. També consideren que els pacients amb TCA, han notat una millora important a causa dels factors prèviament comentats. Per últim, un 9% dels participants no consideren que la gravetat de la simptomatologia hagi augmentat en cap dels casos.

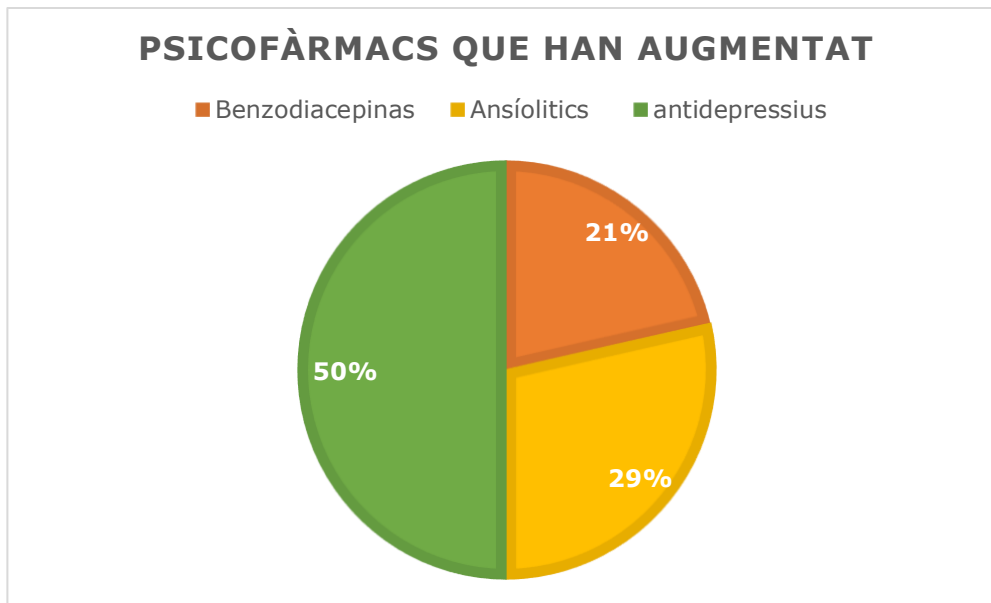
En el següent gràfic, es veu representada l'opinió dels participants en vers si la pandèmia ha causat un increment en la prescripció psicofarmacologia dels tractaments en els pacients.

Gràfic 10: Augment psicofàrmacs a causa de la pandèmia

Font: Elaboració pròpia

D'entre els psicofàrmacs que més han esmentat, entre les respostes dels participants destaquen els següents.

Gràfic 11: Distinció de psicofàrmacs segons el seu augment

Font: Elaboració pròpia

Respecte si s'ha produït o no un augment de psicofàrmacs a causa de la pandèmia, el 59% de professionals opinen que sí que s'ha intensificat el tractament psicofarmacològic en els nens i adolescents que presenten alguna psicopatologia. Els psicofàrmacs més prescrits arran de la COVID-19 segons el criteri dels participants de l'enquesta, han estat els antidepressius en un 50%, els ansiolítics en un 29% i les benzodiazepines en un 21%. Menys de la meitat, però encara i així un grup considerable de professionals, el 41% considera que no ha augmentat el consum de psicofàrmacs arran de la pandèmia.

Finalment, per lo que respecte l'ítem 8 de l'enquesta, la majoria de participants consideren que les consultes telefòniques no poden ni han de ser substituïdes de l'assistència presencial. És veritat, que aquestes poden ser funcionals en alguns casos i en condicions molt concretes com seria en el cas de donar orientacions, fer seguiment de casos molt estables, però en cap cas han de substituir la practica assistencial presencial. Durant la pandèmia, aquestes consultes telefòniques van ser molt necessàries de cara al control del pacient, no obstant això no tenen la mateixa eficàcia ni validesa que les consultes presencials.

5. CONCLUSIÓ I DISCUSSIONS

Mitjançant el present estudi, s'han examinat els efectes que ha tingut la pandèmia de la COVID-19 en la salut mental dels nens i adolescents. Més específicament es desitjava investigar si l'impacte del coronavirus ha provocat o no un augment de casos de salut mental en els centres assistencials. Es volia estudiar quin tipus de simptomatologia i diagnòstics psicològics han estat els que més han augmentat arran de la pandèmia. També interessava examinar si s'ha produït un empitjorament en els trastorns mentals existents previs a la pandèmia, o pel contrari aquests diagnòstics han millorat o s'han mantingut. Un dels punts a investigar també ha estat si degut a l'augment de simptomatologia psicopatològica, s'ha produït o no un creixement en la preinscripció de psicofàrmacs com a tractament.

Amb la informació obtinguda podem afirmar que es compleix la hipòtesi núm.1, les primeres visites van augmentar a causa dels efectes de la pandèmia, produint-se un augment de 267 visites l'any 2021 respecte a l'any 2019 en els centres de salut mental infanto-juvenil de la fundació Pere Mata. A més tots els participants de l'enquesta han coincidit en el fet que s'ha produït un increment notable de primeres visites en els centres assistencials. Els resultats obtinguts estan en línia amb els resultats que va obtenir Sánchez, l'any 2021, en el seu estudi, on va determinar que les xifres de pacients en els centres de salut mental havien augmentat des de l'inici de la pandèmia, desbordant els serveis. Aquest fet fa palès la necessitat de disposar de més recursos per fer front a la situació d'emergència, ja sigui amb més professionals especialitzats en salut mental, com psicòlegs clínics, psiquiatres, infermers, treballadors socials i amb més espais disponibles per dur a terme les consultes, a més que seria necessari comptar amb més exemplars de materials d'avaluació, ja que són insuficients per donar l'abast a tots els pacients.

Segons els resultats i coincidències amb altres estudis podem afirmar que es compleix la hipòtesi núm. 2, s'ha produït un creixement de simptomatologia/trastorns d'ansietat i depressius arran de la pandèmia. Els professionals de l'enquesta han considerat que els trastorns depressius han estat el segon

diagnòstic que més ha augmentat, primerament es troben els trastorns de la conducta alimentària, i el tercer trastorn que més han destacat tenint en compte l'increment de casos ha sigut el trastorn depressiu. Els participants també han puntualitzat un augment important encara que menor en les fòbies. Per tant, és veritat que s'ha produït un creixement en els trastorns depressius i ansiosos, sense oblidar-nos dels trastorns de la conducta alimentària. Els resultats obtinguts estan en línia amb el que va observar Paricio del Castillo i Sánchez sobre els trastorns d'ansietat evidenciant un augment d'aquests diagnòstics, Sánchez l'any 2021, afirmava que és el trastorn que més ha augmentat la seva prevalença, comentava que els trastorns d'ansietat que més van augmentar en determinats perfils de nens eren les fòbies socials i els trastorns d'ansietat per separació. Els resultats també concorden amb el que García va estudiar en el seu estudi, l'any 2021 sobre els trastorns depressius, en els que va observar un increment del 19% d'aquesta psicopatologia en les urgències pediàtriques. Aquest fet fa palesa la necessitat de comptar amb bons factors preventius durant el confinament com són la família, l'establiment d'hàbits saludables i estables i promoure estratègies d'afrontament per evitar o afrontar amb èxit simptomatologia de caràcter ansiós o trastorns d'ansietat i depressió.

Per altra banda, amb totes les dades recollides, podem afirmar que es compleix l'hipòtesi núm. 3, s'ha produït un augment de la gravetat de la simptomatologia entre els pacients que ja presentaven un diagnòstic psicològic previ al coronavirus, produïda per la pandèmia de la COVID-19. Un 59% dels participants opinen que la pandèmia ha generat un agreujament de tots els trastorns mentals, per altra banda, un 32% dels professionals estan d'acord amb el fet que solament alguns pacients que presentaven un diagnòstic de trastorn mental previ a la pandèmia, han patit les conseqüències d'aquesta intensificant-se la gravetat de la simptomatologia associada al trastorn mental. En el cas de nens i adolescents amb trastorn de l'espectre autista s'ha notat una millora durant el confinament encara que en la reincorporació als hàbits habituals previs a la situació de pandèmia ha fet que tornin a emergir de nou les dificultats que presentava. Aquests resultats estan parcialment amb línia amb el que va dir Ballesteros, l'any 2020, ja va avançar que gairebé tots els diagnòstics psicològics preexistents a la

pandèmia han patit certes conseqüències, en el meu estudi, la majoria de participants opinen que tots els pacients han patit un agreujament de la simptomatologia. Sánchez, l'any 2021, per la seva banda va observar que els pacients que presentaven trastorn de l'espectre autista havien sigut especialment vulnerables a la situació tan canviant. Els nens i adolescents amb TEA més greus la pandèmia de la COVID-19 ha fet que interferís negativament, agreujant la simptomatologia en canvi els pacients amb TEA més lleus, la gravetat no ha augmentat, de fet han millorat, el problema a estat en el moment de retornar a la normalitat.

Amb la informació obtinguda per els diferents participants de l'estudi podem afirmar que es compleix la hipòtesi núm. 4, un 59% de participants, una mica més de la meitat considera que sí que s'ha produït un augment en el consum de psicofàrmacs en els nens i adolescents d'entre els quals destacant els antidepressius en major mesura, i en menor mesura els ansiolítics i les benzodiazepines. Els resultats obtinguts estan en línia amb el que va obtenir Ramos, l'any 2022 en el seu estudi on explicitava que degut a l'augment de casos d'ansietat i depressió havien incrementat el consum de psicofàrmacs, ell va destacar un augment d'ansiolítics e hipnòtics. Aquest fet fa pales a la necessitat d'emprendre mesures i destinar més recursos a la salut mental infanto-juvenil pública, ja que hi ha pacients consumint psicofàrmacs que podrien evitar-ho si comptessin amb assistència psicològica estable. Per pal·liar aquesta situació seria convenient comptar amb més psicòlegs clínics en els centres assistencials públics a més d'incorporar la figura dels psicòleg clínic en l'atenció primària. D'avant de psicopatologies com els trastorns d'ansietat i els trastorns depressius, hauria de prevaler la teràpia psicològica i comptar amb menys medicació, solament prescriure medicació en els casos que clínicament ho necessitin.

Així mateix, centrant-nos en la hipòtesi núm. 5, referent a les distincions en la manifestació de psicopatologia respecte al sexe del pacient, podem afirmar aquesta hipòtesi, ja que la majoria de participants, un 77% considera que sí que hi ha diferències en la simptomatologia que han presentat els nens i adolescents respecte al seu sexe. Els nens han presentat trastorns més de caràcter més externalitzant com són els trastorns de conducta, també han

presentat en major mesura trastorns obsessius compulsius i addiccions als videojocs. Les noies han manifestat trastorns de caire més internalitzant, com són els trastorns d'ansietat i depressius, ideació suïcida i autolesions, també han presentat en major mesura trastorns de la conducta alimentària i addiccions a les xarxes socials a diferència del sexe masculí. Aquests resultats no han pogut ser comparats amb estudis recents. Però tal i com deia Parco l'any 2015, els diagnòstics psicològics que més presenten les noies són de caràcter més emocional, com són els trastorns d'ansietat i depressió, en canvi els nois tenen de 2 o 4 vegades més probabilitats de desenvolupar trastorns de conducta.

La pandèmia de la COVID-19, no solament ha causat simptomatologia física sinó que també ha tingut un gran impacte en la salut mental de la població. Els nens i adolescents encara i no ser vulnerables a patir els efectes més evidents del coronavirus, han estat un dels col·lectius més vulnerables a experimentar simptomatologia psicopatològica.

La pandèmia invisible de la salut mental ha provocat un devastador augment de visites en els centres de salut mental infanto-juvenil, produint llargues llistes d'espera i un elevat temps d'espera entre visites, aquest increment ha implicat que els centres de salut mental infanto-juvenil es vegin desbordats, d'avant l'emergència sanitària en la salut mental, seria necessari comptar amb més professionals, ja sigui psicòlegs clínics, psiquiatres, infermers, treballadors socials, per poder fer front a la situació de demanda.

Els nens i adolescents sense prèvia patologia en salut mental han desenvolupat trastorns mentals arran de la pandèmia, un dels diagnòstics que més va augmentar durant el confinament van estar els trastorns de la conducta alimentària i els trastorns d'ansietat.

Les conseqüències en salut mental que ha comportat la pandèmia, estan perdurant en el temps, i continuaran observant, al llarg dels següents anys.

És evident que la pandèmia ha tingut un impacte notable en la salut mental dels infants i adolescents, canviant dràsticament la manera de viure de la població, afectant especialment a col·lectius vulnerables com són els nens i

els adolescents. Els factors protectors han tingut un important paper en l'impacte de la pandèmia en la salut mental, per manca de factors protectors com serien la socialització, l'assistència als centres d'atenció psicològica presencial, l'oci s'ha produït en alguns casos una descompensació de la patologia de base. El factor protector per excel·lència a estat la família, adults capaços de donar el suport necessari als seus fills, establint rutines i hàbits saludables. Desenvolupar estratègies preventives d'afrontament és una de les mesures més importants per evitar aquestes conseqüències en la salut mental.

5.1. LIMITACIONS

Una de les limitacions presents en aquest estudi ha estat la de obtenir la mostra, ja que al tractar-se de professionals de la salut mental de centres infant-juvenil, el percentatge de participants que han participat en la investigació és molt limitat per poder generalitzar els resultats i ser una mostra representativa dels treballadors en actiu d'especialistes en salut mental infanto-juvenil.

D'altra banda, en alguns qüestionaris, omplerts especialment pels coordinadors dels centres, hi ha el perill que els resultats hagin pogut estar influïts per la desitjabilitat social, sobretot en les preguntes més específiques del centre.

Una limitació que m'ha sorgit en la recollida de dades, ha estat la dificultat per accedir a les dades de l'activitat assistencials de l'any 2019 i 201, del CSMIJ de la fundació Pere Mata, ja que he hagut de fer diverses peticions a diferents professionals de l'institut Pere Mata, per a poder obtenir aquestes dades.

6. AGRAÏMENTS

M'agradaria agrair a la meva tutora Núria Vázquez per ajudar-me en el desenvolupament del treball, guiant-me des del primer moment i per donar-me llibertat, recolzant les meves idees sobre com volia que fos el meu TFG. A l'Andrea, la meva tutora de pràctiques del CSMIJ, per donar suport a la meva part pràctica del TFG, ajudant-me a perfeccionar el instrument i a passar els qüestionaris als professionals del centre. I sobretot volia agrair a totes les persones que han respost l'enquesta, ja que sense ells aquest treball no hauria estat possible.

7. BIBLIOGRAFIA

AEMPS. (2021, 12 mayo). *Utilización de medicamentos ansiolíticos e hipnóticos en España*. Agencia Española de Medicamentos y Productos Sanitarios. <https://www.aemps.gob.es/medicamentos-de-uso-humano/observatorio-de-uso-de-medicamentos/informes-ansioliticos-hipnoticos/>

Amorós-Reche, V. (2022, 1 febrero). *Emotional Problems in Spanish Children and Adolescents during the COVID-19 Pandemic: A Systematic Review*. <https://journals.copmadrid.org/clysa>.
<https://journals.copmadrid.org/clysa/art/clysa2022a2>

Baldaquí, N., Morer, A., Calvo, R., Plana, M. T., & Lázaro, L. (2021, 20 febrero). *Efectos de la pandemia COVID-19 en los dispositivos de salud mental Infantil y Juvenil de un hospital general*. REVISTA DE PSIQUIATRIA INFANTO-JUVENIL. <https://www.aepnya.eu/index.php/revistaaepnya/article/view/399/33>

- Barceló, C. (2021, 10 septiembre). *El suicidio, primera causa de muerte no natural en España y en alarmante aumento entre jóvenes*. Diario Sur. <https://www.diariosur.es/sociedad/salud/suicidio-primer-causa-20210910172712-nt.html>
- Barchilón, M. (2020, 9 octubre). *¿Por qué el género influye en la salud mental?* La Vanguardia. <https://www.lavanguardia.com/vida/junior-report/20201008/483896951374/genero-influye-salud-mental.html>
- Bobadilla, G. (2021, 25 agosto). *¿Se recuperará mi hijo de la crisis del coronavirus?* Child Mind Institute. <https://childmind.org/es/articulo/se-recuperara-mi-hijo-de-la-crisis-del-coronavirus/>
- Bonilla, R. (2021, 17 octubre). *El uso patológico de las nuevas tecnologías se dispara más de un 25% tras la Covid-19*. La Razón. <https://www.larazon.es/salud/20211017/smx2qjqm2vdo7mizhjcia4eg7q.html?outputType=amp>
- CIS (2021). *·CIS· Centro de Investigaciones Sociológicas· Nota informativa sobre el avance de resultados del «Encuesta sobre la salud mental de los/as españoles/as durante la pandemia de la COVID-19»*. CIS centro de investigaciones sociológicas. Recuperado 4 de marzo de 2021, de https://www.cis.es/cis/opencms/ES/9_Prensa/Noticias/2021/prensa0494NI.html
- Domínguez-Álvarez, B., López-Romero, L., Gómez-Fraguela, J. A., & Romero, E. (2020, 3 septiembre). *Emotion regulation skills in children during the COVID-19 pandemic: Influences on specific parenting and child adjustment*. Revista de Psicología Clínica con Niños y Adolescentes. <https://www.revistapcna.com/sites/default/files/013.pdf>

- Elia, J. (2022, 4 abril). *Comportamiento suicida en niños y adolescentes*. Manual MSD versión para público general. <https://www.msdmanuals.com/es-es/hogar/salud-infantil/trastornos-de-la-salud-mental-en-ni%C3%B1os-y-adolescentes/comportamiento-suicida-en-ni%C3%B1os-y-adolescentes>
- Europa Press. (2021, 14 diciembre). *La pandemia triplica el número de trastornos mentales entre los niños, según alerta Save the Children*. europapress.es. <https://www.europapress.es/epsocial/infancia/noticia-pandemia-triplica-numero-trastornos-mentales-ninos-alerta-save-the-children-20211214121820.html>
- Galiano, M., Prado, R., & Gaspar, R. (2020). *Mental health in children and adolescents during COVID-19 pandemic*. Scielo. http://scielo.sld.cu/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0034-75312020000500016
- Galoustian, G. (2020). Unintended consequence of covid-19: Cyber bullying could increase. Florida Atlantic University. <https://www.fau.edu/newsdesk/articles/covid-19-cyberbullying.php>
- García, L. (2022, 17 abril). *Alertan del aumento de trastornos de salud mental entre los menores*. Málaga Hoy. https://www.malagahoy.es/malaga/Alertan-aumento-trastornos-mental-menores_0_1674134156.html
- Garriga, L. F. (2021, 18 octubre). *Los trastornos alimentarios se disparan durante la pandemia*. El País. <https://elpais.com/sociedad/salud/2021-10-18/los-trastornos-alimentarios-se-disparan-durante-la-pandemia.html>

- Hm Hospitales. (2022, 16 marzo). *El uso de la mascarilla aumenta un 20% las consultas por problemas en el desarrollo del habla de los niños.* <https://www.hmhospitales.com/prensa/notas-de-prensa/uso-de-la-mascarilla-aumenta-las-consultas>
- López, Á. (2020, 18 septiembre). *Las secuelas psicológicas que está dejando la pandemia por COVID-19.* Academia Española de Dermatología y Venereología. <https://aedv.es/las-secuelas-psicologicas-que-esta-dejando-la-pandemia-por-covid-19/>
- Montagud, N. (2022, 12 abril). *Iatrogenia: qué es, características y ejemplos.* Psicología y mente. <https://psicologiaymente.com/salud/iatrogenia>
- Moya, L. M. (2021, 14 octubre). *Trastornos de conducta alimentaria y emoción expresada en sus familiares.* La Mente es Maravillosa. <https://lamenteesmaravillosa.com/trastornos-de-conducta-alimentaria-y-emocion-expresada-en-sus-familiares/?amp=1>
- OCU. (2022, 19 mayo). *La OCU alerta del aumento de consumo de psicofarmacos en España y de la medicalización de los problemas de salud mental.* [www.infocoponline.es. https://www.infocop.es/view_article.asp?id=22159](https://www.infocop.es/view_article.asp?id=22159)
- Organización Mundial de la Salud. (2020, 5 octubre). *Los servicios de salud mental se están viendo perturbados por la COVID-19 en la mayoría de los países, según un estudio de la OMS.* <https://www.who.int/es/news/item/05-10-2020-covid-19-disrupting-mental-health-services-in-most-countries-who-survey>
- Orgilés, M., Morales, A., Delvecchio, E., Mazzeschi, C., & Espada, J. P. (2020, April 21). Immediate psychological effects of the COVID-19 quarantine

in youth from Italy and Spain.

<https://doi.org/10.31234/osf.io/5bpfz>

Osgood, K., Sheldon, H., & Kimball, H. (2021). *The Impact of the COVID-19 Pandemic on Children's Mental Health What We Know So Far*. Child mind institute. <http://www.infocoponline.es/pdf/CMHR-2021-FINAL.pdf>

Parco, A. D. (2015). *Conductas internalizantes y externalizantes en adolescentes*. Scielo http://www.scielo.org.pe/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1729-48272015000200008

Paricio Del Castillo, R., & Pando Velasco, M. F. (2020, mayo 31). *Salud mental infanto-juvenil y pandemia de Covid-19 en España: cuestiones y retos | Revista de Psiquiatría Infanto-Juvenil*. in Revista de Psiquiatría Infanto-Juvenil. <https://www.aepnya.eu/index.php/revistaaepnya/article/view/355/300#info>

Pedreira Massa, J. L. (2020). *SALUD MENTAL Y COVID-19 EN INFANCIA Y ADOLESCENCIA: VISIÓN DESDE LA PSICOPATOLOGÍA Y LA SALUD PÚBLICA*. Revista Española de Salud Pública. https://www.sanidad.gob.es/biblioPublic/publicaciones/recursos_propios/resp/revista_cdrom/VOL94/C_ESPECIALES/RS94C_202010141.pdf

Quintero, J. (2022, 31 marzo). *Impacto de la pandemia COVID-19 en la salud mental de los niños y adolescentes*. Evidencias en pediatría. <https://evidenciasenpediatria.es/articulo/7975/impacto-de-la-pandemia-covid-19-en-la-salud-mental-de-los-ninos-y-adolescentes>

Ramos, D. (2022, 7 marzo). *El colapso de la atención primaria, debido a la pandemia, aumenta el consumo de ansiolíticos e hipnóticos*. PR Noticias. <https://prnoticias.com/2022/03/07/el-colapso-de-atencion-primeria-debido-a-la-pandemia-aumenta-el-consumo-de-ansioliticos-e-hipnoticos/>

Sánchez Mascaraque, P. (2021, julio). *SALUD MENTAL DE NIÑOS Y ADOLESCENTES EN LA PANDEMIA DEL CORONAVIRUS*. Sepeap. <https://www.pediatriaintegral.es/publicacion-2021-07/salud-mental-de-ninos-y-adolescentes-en-la-pandemia-del-coronavirus/>

Troya, M. S. (2020, 5 mayo). *Violencia durante el confinamiento: "Mi padre me pega y me toca, me siento atrapada"*. El País. <https://elpais.com/sociedad/2020-05-05/violencia-durante-el-confinamiento-mi-padre-me-pegay-me-toca-me-siento-atrapada.html>

8. ANNEXES

8.1. ENQUESTA

EFFECTOS DE LA PANDEMIA EN LA SALUD MENTAL INFANTO-JUVENIL

Soy estudiante de 4to curso, de la carrera de Psicología, en la universidad Rovira i Virgili (URV). Este cuestionario forma parte de la investigación para mi trabajo de fin de grado.

Como usted está en contacto directo con pacientes infanto-juvenil a diario, nos interesa su opinión a cerca del incremento de casos en salud mental de niños y adolescentes tras la covid-19. Para participar en la investigación, es necesaria su autorización para rellenar este cuestionario. Declarando haber sido informado previamente de los siguientes puntos:

- El objetivo de la encuesta es recoger datos de los profesionales de la salud mental infanto-juvenil, para estudiar los efectos que ha generado la covid-19 en los niños y adolescentes.
- La duración del cuestionario es breve, a penas tardará 10 minutos en rellenarlo.
- Cada pregunta solo admite una respuesta.
- Sus respuestas serán confidenciales y anónimas. Este cuestionario no recoge datos personales.
- La participación en el estudio es voluntaria, y no supone riesgos para la salud física y mental.
- Los resultados adquiridos serán tratados únicamente con fines académicos.
- Por favor, lee atentamente las preguntas y responda con total sinceridad.

A continuación, se presentan una serie de preguntas con el fin de recabar información para dicho estudio.

¿Está de acuerdo con participar en este estudio?

Marque una opción:

- Sí
- No

_____	☐	☐
EDAD	♀	♂
_____	_____	_____
PROFESIÓN	CENTRO	AÑOS EN EL CENTRO

CUESTIONARIO

1) En su opinión ¿Cree que ha aumentado el número de nuevas visitas en el centro?

Marque una opción:

- Sí
 No

En caso afirmativo, ¿Cree que la pandemia del Covid-19 ha podido tener repercusión en este aumento?

Marque una opción:

- Sí
 No

2) En una escala del 1 al 10, puntúa en cuantos, de los casos vigentes, el problema es desencadenado a raíz de la pandemia.

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Problemas no desencadenados a raíz de la pandemia

Problemas desencadenados a raíz de la pandemia

3) En general, ¿Cree que ha aumentado alguna sintomatología/ trastorno de salud mental en los niños y adolescentes este último año, posiblemente causado por la pandemia?

Marque una opción:

- Sí
- No

En caso afirmativo, ¿Qué diagnósticos psicológicos/sintomatología ha incrementado según su criterio?

Responda de mayor a menor aumento:

1- _____

4- _____

2- _____

5- _____

3- _____

4) Volviendo a la pregunta anterior, ¿Entre los trastornos mentales que han incrementado a raíz de la pandemia, cree usted que hay una diferencia en el diagnóstico respecto al sexo del paciente?

Marque una opción:

- Sí
- No

En caso afirmativo, ¿Qué diagnóstico psicológico ha incrementado según el sexo de los pacientes?

En niñas _____

En niños _____

5) En su centro, ¿Cada cuanto cita a sus pacientes actualmente? ¿Y hace 3 años (antes de la pandemia)?

Actualmente:

- Pacientes de **prioridad alta**, cada _____
- Pacientes de **prioridad baja**, cada _____

Hace 3 años (antes de la pandemia)

- Pacientes de **prioridad alta**, cada _____
- Pacientes de **prioridad baja**, cada _____

En su opinión ¿Cuál sería el tiempo entre citas ideal?

- Pacientes de **prioridad alta**, cada _____
- Pacientes de **prioridad baja**, cada _____

6) ¿Entre los pacientes que ya presentaban un diagnóstico psicológico previo a la pandemia, piensa que la gravedad de este ha aumentado?

_____

7) Según su parecer, ¿Cree usted que la pandemia ha podido aumentar el consumo de psicofármacos en los niños y adolescentes?

Marque una opción:

- Sí
- No

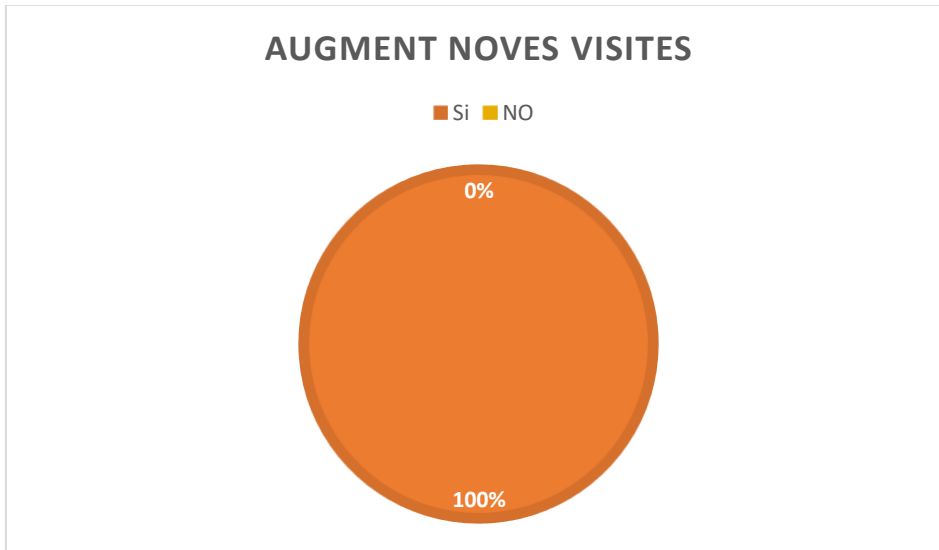
En caso afirmativo, ¿Qué tipo de psicofármacos considera que han aumentado a raíz de la pandemia?

_____

8) ¿Qué opina usted sobre la validez/eficacia de las consultas telefónicas?

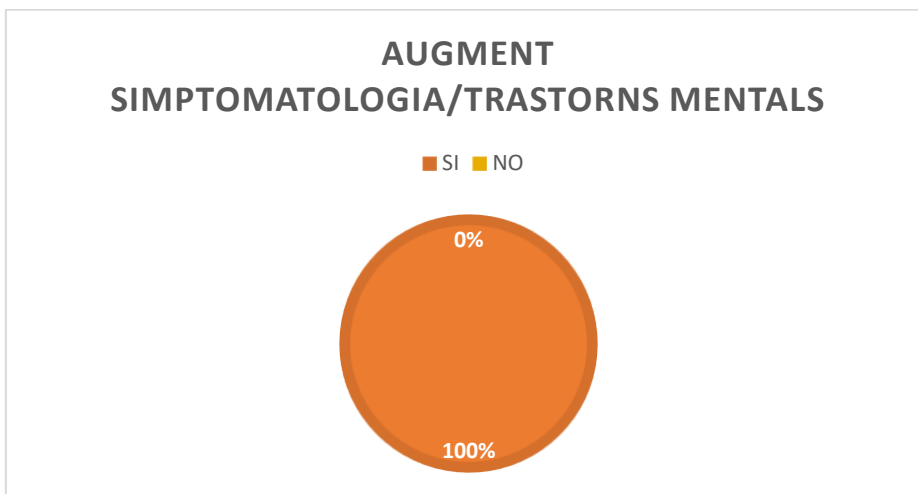
_____

8.2. GRÀFICS RESULTATS ENQUESTA

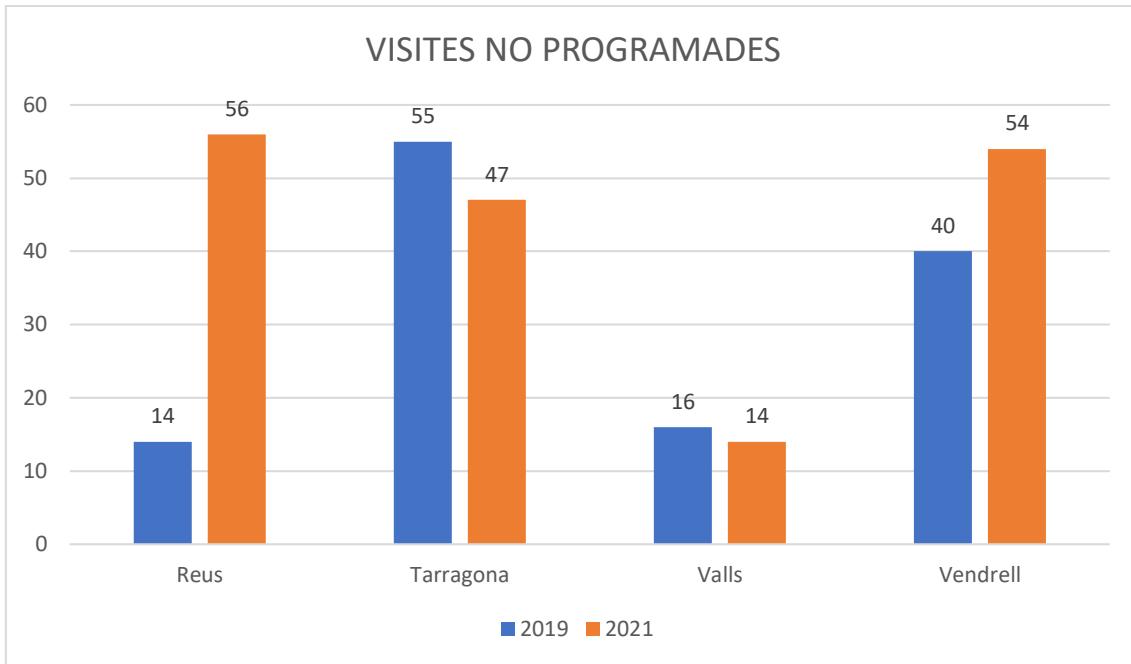
Gràfic 12: Augment noves visites a causa de la pandèmia

Font: Elaboració pròpia

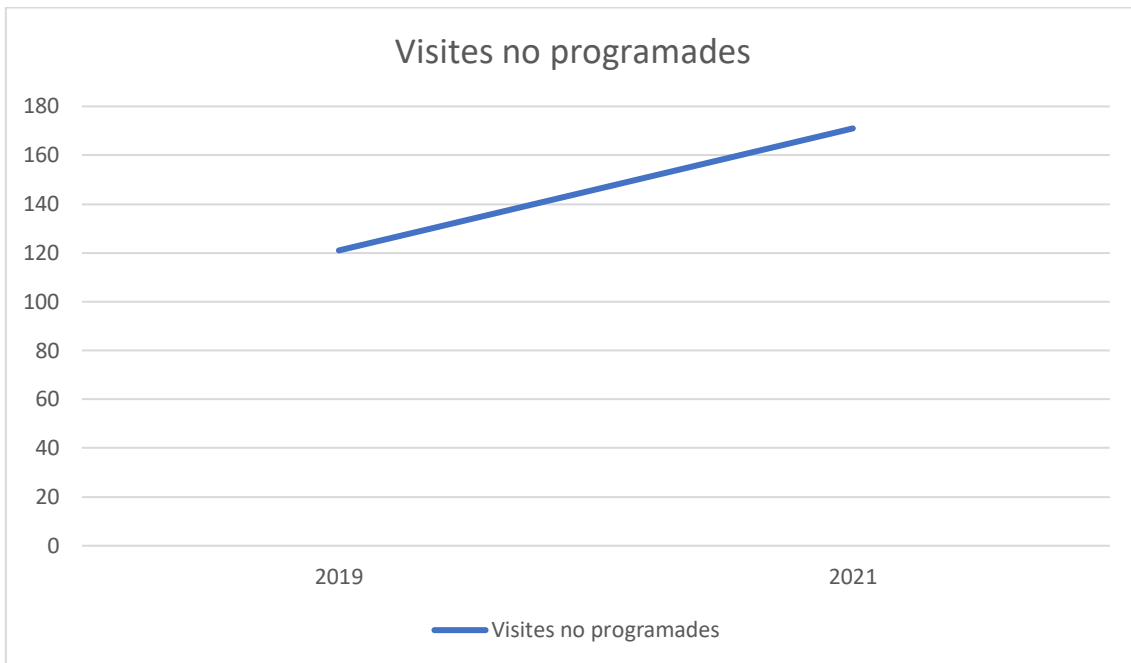
Gràfic 13: Augment simptomatologia/trastorns mentals a causa de la pandèmia

Font: Elaboració pròpia

Gràfic 14: Visites no programades

Font: Elaboració pròpia

Gràfic 15: Visites no programades

Font: Elaboració pròpia